

ВІДГУК

**офіційного опонента - кандидата юридичних наук,
професора Резніченка Семена Васильовича
на дисертаційну роботу Бурносенкової Ірини Артурівни
«Відповідальність учасників господарських товариств за
законодавством України та деяких зарубіжних країн»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право
і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дослідження не викликає сумнівів, так як вона зумовлена необхідністю розвитку теорії цивільного права щодо відповідальності учасників. Дослідження теоретичних і практичних проблем правової регламентації відповідальності учасників господарських товариств з урахуванням позитивного зарубіжного законодавчого досвіду в цій сфері є також актуальним в умовах рекодифікації національного цивільного законодавства і оновлення Цивільного кодексу України.

Як правова категорія відповідальність учасників господарських товариств до теперішнього часу не отримала системного правового регулювання. Відповідальність учасників господарських товариств закріплена в різних нормативно-правових актах, а наукові підходи до її дослідження вирізняються відсутністю єдиної точки зору серед вітчизняних і зарубіжних науковців. Сьогодні в Україні питання цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств розглядаються або в контексті загальної проблематики корпоративних відносин, або стосовно тих чи інших видів (конкретних складів) відповідальності в аспекті відповідних проблем, пов'язаних з їх застосуванням на практиці. При цьому, як відзначає здобувач, відповідні види відповідальності досліджуються з позицій традиційного правового інструментарію деліктної чи договірної відповідальності, тоді як цілісної теорії цивільно-правової відповідальності

учасників господарських товариств до цього часу у вітчизняній науці не розроблено.

Позитивним є прагнення дисертанта дослідити різні аспекти відповідальності учасників господарських товариств. Автором виділені наукові праці, що безпосередньо пов'язані з дослідженням видів господарських товариств та моделей їх відповідальності; сучасні наукові праці, що безпосередньо пов'язані з дослідженням проблем цивільно-правової та корпоративної відповідальності учасників господарських товариств; сучасні зарубіжні наукові дослідження, пов'язані з проблематикою дисертації.

Доктринальну базу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії права, цивільного права, корпоративного права, інших галузей системи права України. Своє дослідження Бурносенкова І.А. здійснювала, посилаючись на наукові праці О. А. Беяневич, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, І. В. Венедіктової, О. М. Вінник, М. К. Галянтича, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, Ю. М. Жорнокуя, А. В. Зеліско, О. І. Зозуляк, І. Р. Калаура, І. С. Канзафарової, О. Р. Кібенко, О. С. Кізлової, О. В. Кологойди, В. М. Коссака, А. В. Коструби, О. О. Кота, О. В. Кохановської, Н. С. Кузнецової, І. М. Кучеренко, І. В. Лукач, В. В. Луця, Р. А. Майданика, В. М. Махінчука, Є. О. Мічуріна, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Ю. В. Соколовської, Р. О. Стефанчука, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишки, Б. В. Шуби, О. В. Щербини, О. С. Яворської, В. Л. Яроцького та ін.

Емпіричною базою дослідження є матеріали судової практики України, Великобританії, США, деяких інших країн.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація Бурносенкової І.А. виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової

плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності і права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Всі основні результати дослідження Бурносенкової І.А., сформульовані висновки і рекомендації є в достатній мірі обґрунтованими, об'єктивними і достовірними внаслідок кваліфікованого оперування теоретико-методологічним інструментарієм та залученням значного масиву положень чинного законодавства та досягнень юридичної практики.

Слід зазначити, що відповідно до вимог об'єкт і предмет рецензованої дисертації як категорії наукового процесу дійсно співвідносяться між собою як загальне та часткове.

Теоретико-методологічний арсенал дисертаційного дослідження зумовлений метою та особливостями предмету, що досліджується. Аналіз змісту роботи, її висновків та пропозицій, які висунула автор, дозволив переконатися в тому, що задекларований у вступі перелік сучасних загальнонаукових і спеціальних методів пізнання (діалектичного, лінгвістичного, аналітико-синтетичного, системно-аналітичного, історико-правового, структурно-функціонального, логіко-юридичного) дійсно творчо та конструктивно були використані під час зазначеного дослідження.

Достовірність та новизна результатів наукового дослідження. Ознайомлення з текстом дисертації та її автореферату дає можливість дійти висновку про достатній ступінь обґрунтованості і достовірності наукових

положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у науковому дослідженні, проведеному Бурносенковою І.А..

Відзначаючи новизну основних положень дисертації, слід зазначити, що вона виявляється як у підході до системного дослідження відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн, так і у запропонованих автором теоретичних положеннях, обґрунтованих висновках, рекомендаціях та пропозиціях щодо вдосконалення цивільного законодавства України.

Наукова новизна роботи зумовлена перш за все новаторським поєднанням теоретичного і практичного рівнів аналізу чинного законодавства щодо відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн. Прагнення автора врахувати сучасні реалії цивільно-правового регулювання і юридичної практики щодо відповідальності учасників господарських товариств.

Автором визначено, що учасники господарських товариств у відносинах, що виникають, несуть цивільно-правову або корпоративну відповідальність. Зазначено, що корпоративну відповідальність не можна зводити до цивільно-правової відповідальності, не можна ототожнювати з нею або визнавати її різновидом такої відповідальності, оскільки цивільно-правова відповідальність за своєю суттю є впливом на майнову сферу порушника, в той час як корпоративна відповідальність здійснює як майновий, так і (більшою мірою) організаційний вплив, пов'язаний з реалізацією корпоративних прав.

Запропоновано під корпоративною відповідальністю розуміти санкцію, яка застосовується у межах корпоративних правовідносин і є негативними (несприятливими) додатковими наслідками майнового, морального або організаційного характеру за порушення корпоративних прав, зловживання такими правами, порушення охоронюваних законом інтересів, а також за невиконання (неналежне виконання) обов'язків,

передбачених законом, корпоративним договором, статутом, локальними правовими актами.

Під корпоративною соціальною відповідальністю вона розуміє свідоме, добросовісне і розумне ставлення до ведення бізнесу з метою досягнення позитивного економічного, екологічного, соціального, політичного, етичного результату за допомогою збільшення прибутку корпорації з дотриманням інтересів всіх стейкхолдерів, дотримання екологічних, соціальних, податкових, технічних стандартів (комплаєнсу).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження проблем правового регулювання відповідальності учасників господарських товариств за законодавством України та зарубіжних країн; правотворчій діяльності – для вдосконалення актів національного законодавства в частині відповідальності учасників господарських товариств з урахуванням позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн; правозастосовній діяльності – при розв’язанні проблем відповідальності учасників господарських товариств з точки зору правильного розуміння змісту правових норм, їх тлумачення; навчальному процесі – при викладанні навчальних курсів «Цивільне право України», «Зобов’язальне право», «Корпоративне право», підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, тематики курсових робіт із зазначених дисциплін.

Запропонована структура дисертації логічно обґрунтована дослідницькими завданнями і побудовою. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до предмету дослідження. Структурно дисертація складається із вступу, нерозривно пов’язаних між собою трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Структура дисертації повністю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі

проблеми та вирішити завдання, поставлені дисертантом при написанні роботи.

У вступі дисертації обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, ступінь розробленості проблематики теми, вказано на зв'язок роботи з напрямками наукових досліджень, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет, зазначено використані методи дослідження, висвітлено наукову новизну роботи, її значення у правотворчій, правозастосовній, науково-дослідній та навчально-методичній діяльності, наведено дані про апробацію і публікації результатів дослідження, відображено структуру дисертації.

Подальша структура дослідження викладена наступним чином:

У першому розділі розглянуто наукові праці вчених, які спеціально або опосередковано торкаються досліджуваних питань. Зроблено висновок про необхідність у сучасних умовах комплексного підходу до охорони і захисту корпоративних прав та забезпечення виконання корпоративних обов'язків, одними із правових засобів реалізації яких є цивільно-правова та корпоративна відповідальність. охарактеризовано види господарських товариств за чинним законодавством України. Також проаналізовано відповідні норми Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Господарського кодексу України (далі – ГК України), Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та ін.

Проаналізовано особливості правової регламентації статусу різних видів господарських товариств, що виступає як родове поняття: акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, товариств з додатковою відповідальністю, повних товариств, командитних товариств, визначено їх основні ознаки.

Другий розділ присвячений дослідженню видів, підстав та умов відповідальності учасників господарських товариств за законодавством

України та деяких зарубіжних країн. Зазначено, що в Україні перелік учасників господарських товариств, основні положення про правовий статус цих учасників (фізичної або юридичної особи) визначено на законодавчому рівні на відміну від країн загального права. Водночас окремі положення в цій сфері можуть бути передбачені установчими документами господарського товариства, локальними правовими актами. Установлено, що право участі у господарських товариствах зазвичай пов'язується із сукупністю корпоративних прав. Звернута увага на відсутність у чинному законодавстві чіткого розмежування статусу засновника і учасника господарського товариства, що є необхідним для визначення цивільно-правової відповідальності самого товариства і цивільно-правової та корпоративної відповідальності її учасників. У зв'язку з цим запропоновано внести доповнення до параграфу першого «Господарські товариства» глави 8 ЦК України.

Проаналізовано різні точки зору науковців щодо підстав та умов цивільно-правової відповідальності. Підтримано позицію вчених, які розглядають цивільне правопорушення як фактичну підставу цивільно-правової відповідальності, а елементи його складу вважають умовами цієї відповідальності. До останніх відносяться чотири елементи: 1) протиправна поведінка (дія або бездіяльність) особи; 2) заподіяння шкоди; 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою; 4) вина особи, яка заподіяла шкоду, та/або ризик. Охарактеризовано кожен із зазначених елементів цивільного правопорушення, скоєного учасниками господарських товариств, як об'єктивних і суб'єктивних умов їх цивільно-правової відповідальності.

У третьому розділі визначені основні напрями вдосконалення законодавства України про відповідальність учасників господарських товариств з урахуванням зарубіжного досвіду. Автор доводить, що корпоративне законодавство, яке складається з нормативно-правових актів різної галузевої природи, потребує систематизації у формі інкорпорації.

Потребує належного правового регулювання корпоративна відповідальність учасників господарських товариств. У цей час норми, що регламентують корпоративну відповідальність, закріплені в нормативно-правових актах різної галузевої належності, статутах, локальних правових актах, корпоративних договорах.

Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в дисертації, відображені в 12 наукових публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні юридичного напрямку, та 7 тезах доповідей на всеукраїнській і міжнародних науково-практичних конференціях.

Зауваження щодо форми та змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Бурносенкової І.А., разом із вищезазначеними позитивними моментами, які характеризують роботу, необхідно зробити зауваження щодо змісту дисертації, які мають бути обговорені під час публічного захисту і враховані автором у її подальших наукових дослідженнях. Певні дискусійні моменти, окремі питання вимагають додаткової аргументації.

1. У підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження розглядаються питання про види господарських товариств за законодавством України і моделі відповідальності їх учасників. Насправді зміст цього підрозділу ширше його назви, оскільки автор розглядає види господарських товариств і за законодавством зарубіжних країн, що цілком логічно, враховуючи мету дисертаційного дослідження. У зв'язку з цим варто було б врахувати зазначене й у назві підрозділу 1.2 дисертації.

2. У підрозділі 2.2 «Підстави та умови цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств» автор зазначає про можливість існування відповідальності у цивільному праві при «неповному складі» правопорушення, наприклад, за відсутності вини, шкоди, причинного зв'язку між протиправними діями та шкодою тощо. При цьому згадується

така правова категорія, як засоби захисту. Проте далі у підрозділі вона не приділяє уваги розгляду питань про визначення і зміст цієї правової категорії, застосування засобів захисту до учасників господарських товариств.

3. Третє зауваження певною мірою пов'язане з попереднім, але стосується конкретного елементу складу цивільного правопорушення – вини як суб'єктивної умови цивільно-правової відповідальності. Розглядаючи питання відповідальності без вини, автор залишає без уваги розроблену в цивілістиці теорію ризику. Бажано було б під час публічного захисту дисертації приділити увагу існуючим у науці цивільного права концепціям цієї теорії, висловити власну думку, а також охарактеризувати теорію ризику як суб'єктивну умову цивільно-правової відповідальності.

4. Підрозділ 2.3 дисертації присвячено визначенню підстав та умов корпоративної відповідальності учасників господарських товариств. Автор розглядає корпоративну відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності і відзначає, що корпоративну відповідальність не можна зводити до цивільно-правової відповідальності, не можна ототожнювати з нею або визнавати її різновидом такої відповідальності. Проте, як видається, в роботі недостатньо уваги приділено аналізу відмінностей цивільно-правової та корпоративної відповідальності учасників господарських товариств. Тому під час публічного захисту дисертації здобувачу варто окремо зупинитися на характеристиці зазначених відмінностей.

Зазначені зауваження до положень дисертації, що виносяться на захист в цілому не впливають на позитивну оцінку роботи, натомість спрямовані на спонукання дисертанта до подальших поглиблених наукових досліджень в майбутньому.

Загальний висновок. Дисертація Бурносенкової Ірини Артурівни на тему «Відповідальність учасників господарських товариств за законодавством України та деяких зарубіжних країн» за змістом і формою

відповідає встановленим вимогам і паспорту спеціальності 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес, сімейне право міжнародне право.

Актуальність теми дисертаційної роботи, наукова новизна сформульованих та викладених у дисертації та авторефераті дисертації положень і висновків, їх достовірність, наукова та практична значущість відповідають вимогам п.п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., є завершеною науковою працею, науково-обґрунтовані результати дослідження у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, а Бурносенкова І.А. заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

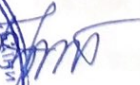
Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, професор
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ


Семен РЕЗНІЧЕНКО

Підпис Резніченка С.В. посвідчую:

перший проректор Одеського
державного університету
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент


Сергій БРАТЕЛЬ

